

УДК 330.341.1

Куласць М.М., д.е.н., професор©, **Бабієнко М.Ф.**, д.е.н., професор,
Витвицька О.Д., д.е.н., **Лучник М.М.**, асистент
*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ

Поглиблено теоретико-методологічні засади формування й розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та її вплив на забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, інновації, продовольча безпека, продовольчі ресурси.

Постановка проблеми. В сучасній ринковій економіці дослідження проблем пов'язаних з інноваційним розвитком суспільства, набуває особливого значення.

Варто наголосити, що інновації – це історично безповоротна зміна способу виробництва речей;

– нового чи удосконаленого процесу, який запроваджений в практичній діяльності;

– нового чи удосконаленого продукту, який реалізується на ринку.

Сучасний період розвитку нашої держави визначається суттєвим зростанням ролі науки і техніки, інтелектуальної діяльності, духовного збагачення.

Україна впевнено набуває авторитету держави з високим інтелектуальним потенціалом та сучасною державною системою правової охорони інтелектуальної власності.

З приводу цього варто з'ясувати, чи готова Україна перейти на нову модель розвитку національної економіки, засновану на ефективному використанні інтелектуальної діяльності вчених, винахідників тощо? Адже для цього необхідно відкинути традиційні підходи, чітко визначити цю нову модель інноваційного розвитку і наполегливо дотримуватись обраного шляху. Як не прикро, але Україна поки що суттєво відстає за обсягом використання результатів інтелектуальних досягнень в національній економіці порівняно з розвинутими країнами.

Для вирішення цієї проблеми виникає потреба створення ефективної інфраструктури, функціонування якої має бути спрямоване на інноваційний розвиток держави та просування національної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності. Для цього має бути підтримка держави. Насамперед – у створенні сприятливих умов для ефективної комерціалізації результатів вітчизняних науково-технічних розробок як на внутрішньому, так і на

© Куласць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Лучник М.М., 2012

зовнішньому ринках.

Як свідчить світовий досвід, інноваційні зрушення в національних економіках (Фінляндія, Японія, Південна Корея, Китай та ряд інших) відзначалися не лише науковими та технічними досягненнями, але й загальним інтелектуальним проривом в цих країнах за рахунок створення відповідних інституцій соціального, освітнього, науково-технічного та маркетингового спрямування, які поєднали інтелект, виробництво, бізнес.

Інновації відіграють неабияке значення у забезпеченні продовольчих ресурсів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки інноваційної стратегії присвячені праці Й. Шумпетера, К. Фрімана, Р. Фостера, М. Портера, Л. Антонюка, В. Савчука, М. Кулаєць, М. Бабієнка, О. Витвицької та інших вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів [1; 2; 3]. Проблемам продовольчої безпеки в Україні присвячено праці П. Саблука, П. Музики, О. Білоуса, В. Власова, О. Гойчук, В. Бойка та інших. Проте проблеми формування стратегії інноваційного розвитку в АПК та вплив цього розвитку на продовольчу безпеку залишаються маловивченими й потребують дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є формування методологічних засад розвитку інноваційної діяльності в АПК та визначення впливу цього розвитку на формування продовольчих ресурсів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна має у своєму розпорядженні понад 70 відсотків сільськогосподарських угідь, з них орні землі – майже 33 млн. га, або 80% їх площі. Освоєння всього земельного фонду – на рівні 60% (для порівняння: 12% у США) [4].

Україна займає перше місце в світі за питомою вагою чорноземів з високим вмістом гумусу. А це 63% ґрунтового покриття, що становить майже 20 млн. га орних земель, значний людський фактор, потужний науковий і освітянський потенціали.

Про потужний потенціал України свідчать дані таблиці 1, де наведено виробництво найважливіших видів сільськогосподарської продукції на душу населення в 90-ті роки минулого століття в найбільш розвинутих країнах Європи.

Таблиця 1

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на душу населення, кг.

Показники	Великобританія	Італія	Франція	ФРН	Україна	Місце
Зерно і зернобобові	405	295	1058	445	1033	2
Картопля	121	42	85	118	378	1
М'ясо	66	63	112	96	86	3
Молоко	262	204	519	450	469	2
Цукор	22	28	67	50	118,6	1
Масло	2,5	1,3	9,2	6,9	8,5	2

Для нарощування продовольчих ресурсів в нашій державі варто взяти на озброєння, в першу чергу, досвід Англії.

Ця країна, з населенням 58,3 млн. чоловік, має в обробітку землі лише 6,1 млн. га і левову частку продуктів має власних. Успішно вирішується продовольча безпека у Чехії, Угорщині і ряді інших країн, де приватизовано землі лише в межах 12-15%. У США останніми роками одержавили 40% землі, що в обробітку [3].

Необхідно всім нам усвідомити і, в першу чергу, аграріям, на розв'язання проблем продовольчих ресурсів вкрай негативно впливає погіршення природної продуктивності наших ланів, особливо за роки незалежності.

Аграрний сектор економіки країни має досить потужний природний потенціал. Як вже згадувалося, ґрунти України за своєю родючістю дуже різноманітні. Крім чорноземів високим рівнем родючості майже 40% земельної площі займають малородючі, бідні на поживні речовини ґрунти: дерново-підзолисті, підзолисті, солонцеві, болотні, гірські й велика площа еродованих земель. На всіх цих ґрунтових різновидах можливо розв'язати продовольчу проблему лише в комплексі багатьох складових. Тобто підвищення родючості ґрунтів може бути реалізовано шляхом ряду факторів – меліоративних (корінне поліпшення природних властивостей ґрунтів), агрохімічного (поліпшення кругообігу речовин), фізичного (обробітку ґрунту, боротьби з ерозією) і біологічного (удосконалення сівозмін тощо).

В агропромисловому комплексі України відбуваються складні й суперечливі процеси, викликані входженням у ринкову економіку, що значною мірою негативно впливає на розв'язання проблеми продовольчої безпеки, безпеки харчування та якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Важливою необхідністю для життєдіяльності людського організму є забезпечення його високоякісними продуктами харчування.

Серед невідкладних завдань є відпрацювання таких механізмів і підходів, які б дали змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними вітчизняними продуктами харчування за доступними цінами.

Розв'язання даної проблеми вимагає застосування комплексу заходів, спрямованих з одного боку, на забезпечення безперервного надходження на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з іншого – підвищення купівельної спроможності населення України. Варто ще наголосити, що й надалі продуктивність наших ланів порівняно з розвинутими країнами залишається низькою, що великою мірою відбивається на продовольчій безпеці. Виснажується земля, повільно зростає віддача гектара, зношуються основні фонди, катастрофічно старіє техніка, втрачається генетичний потенціал у рослинництві та тваринництві, проявляється ресурсна і фінансова незбалансованість.

Якщо 15-20 років тому ставилося завдання про стабілізацію і накопичення гумусу в ґрунті, то нині питання з питань – уповільнити темпи зниження гумусу в ґрунті і в цілому продуктивність ланів. На 100 тис. га щорічно зростають площі еродованих земель, що рівнозначно площі середнього

району України.

Нині доводиться констатувати: поки що не вдалося призупинити спад життєвого рівня населення в світі і, зокрема, в Україні, про що наочно свідчать дані табл.2.

Особливо бездумне використання землі було з 1960 по 1990 роки. Розораність у ті роки в Україні досягла понад 80% сільськогосподарських угідь, у деяких областях – понад 90%, а у великій кількості районів і господарств цей показник сягав 95%. Такої розораності не мала і не має жодна цивілізована країна. Для прикладу, в США розораність угідь становить лише 25%, в Угорщині – 37%, у Франції – 48%. Аналогічні показники у Німеччині, Канаді та ряді інших країн [4].

Таблиця 2

**Споживання основних продуктів харчування в Україні
(на одну особу за рік, кг.)***

	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010	Раціональні норми ¹
М'ясо та м'ясопродукти вкл. субпродукти і жир-сирець	68,2	38,9	32,8	39,1	50,6	49,7	52,0	80
Молоко та молочні продукти	373,2	243,6	199,1	225,6	213,8	212,4	206,4	380
Яйця, шт.	272	171	166	238	260	272	290	290
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби у перерахунку на борошно; крупи, борошно, бобові)	141,0	128,4	124,9	123,5	115,4	111,7	111,3	101
Картопля	131,0	123,8	135,4	135,6	131,8	133,0	128,9	124
Овочі та баштанні продовольчі культури	102,5	96,7	101,7	120,2	129,2	137,1	143,5	161
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	47,4	33,4	29,3	37,1	43,5	45,6	48,0	90
Риба та рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	15,3	17,5	15,1	20
Цукор	50,0	31,6	36,8	38,1	40,0	40,9	37,9	38
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	14,3	15,0	15,4	13

¹Затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2000 р. №656.

*Сільське господарство України. – Держкомстат України. – 2010.

Наведені дані в таблиці 2 свідчать, що населення нашої держави споживає основних продуктів лише в межах 50-70% фізіологічних норм харчування. І це, насамперед, стосується м'яса і м'ясопродуктів, молочних продуктів, плодів, ягід та винограду.

Переводячи рілля в природні угіддя, можна знизити величезні витрати енергії в землеробстві. Втрати ґрунту від ерозії зменшаться більше ніж у п'ять разів, і в стільки ж разів знизяться втрати енергії, що містяться в органічній речовині ґрунту й елементах живлення, поліпшиться родючість ґрунтів, збережуться природні ресурси для майбутніх поколінь.

Варто мати на увазі, що насичення ґрунтів органічною речовиною, підвищення їх біологічної активності сприяє не лише збільшенню врожайності, а й розвитку хвороб. Безперечно, необхідно максимально використовувати всі агробіологічні заходи, що допомагають запобігти появі захворювань, але якщо врожаю загрожують хвороби, бур'яни і шкідники, необхідно застосувати хімічні засоби захисту. І це необхідно робити. Адже втрати врожаю при незадовільному захисті рослин від шкідників, хвороб і бур'янів становлять 30-40% і більше.

Японія порівняно з Україною в 15-20 разів більше, з розрахунку на гектар посівів застосовує засобів захисту рослин, а живуть японці найдовше в світі й дитяча смертність значно нижча, ніж в Україні. Там це робиться виключно на науковій основі. Варто ще і ще раз наголосити, що великі надії тут покладаються на агрохімічну службу, яка, до речі, за роки незалежності практично майже знищена.

Для одержання високих урожаїв продукції належної якості, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянїшніков писав: "Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди росту і розвитку".

На продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає така культура, як горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, в балансі якого вагоме місце займають зернові культури, зокрема, горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Багато господарств різних форм власності і науково-дослідні установи, запроваджуючи високу агротехніку, з року в рік одержують 40-50 і більше центнерів гороху з кожного гектара посіву. Отже, завдання полягає в тому, щоб досвід передовиків зробити надбанням усіх господарств різних форм власності.

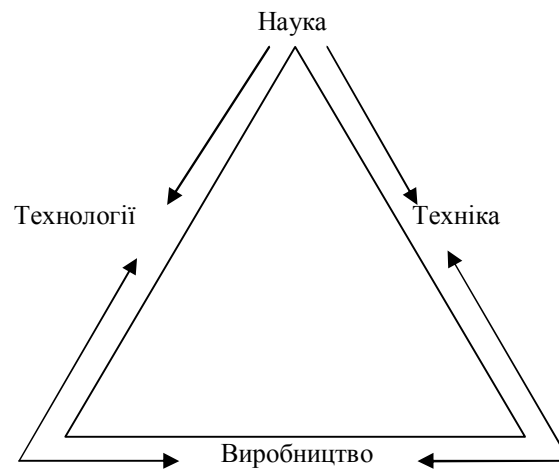
Горох – одна з найстародавніших сільськогосподарських культур. В останні роки посіви бобових у світі досягли приблизно 100 млн. га, в тому числі гороху – близько 15 млн. га. Насіння гороху вчені знаходять ще у відкладах кам'яного віку. За чотири століття до нашої ери горох вирощували у Греції. У стародавньому Римі були

відомі вже різні види гороху – звичайний, холодостійкий, крупнонасінений, а також горох, що давав велику кількість зеленої маси, яку використовували на зелене добриво.

Горох особливо цінний тим, що зерно його містить перетравних речовин більше, ніж інші культури і харчові продукти. Висока й калорійність гороху. За кормовою якістю зерно, зелена маса, сіно, солома та полова гороху ціняться дуже високо. Білки гороху доповнюють нестачу важливих амінокислот у білках злакових культур, які використовують на корм худобі, таким чином підвищують їх засвоюваність.

Варто наголосити на тому, що відродження аграрного виробництва на сучасному етапі демократичного державотворення має ґрунтуватися на досягненнях науково-технологічно-технічного прогресу, визначальна роль в якому належить розвитку науки, прискоренню інноваційної діяльності.

У загальній схемі розкриття соціально-економічної сутності розвитку науково-технологічно-технічного прогресу в аграрному секторі економіки України – “наука-технологія-техніка-виробництво” рушійною силою, яка набуває імпульсивного характеру, є наука (рис.1).

Рис. 1. Розвиток науково-технологічно-технічного прогресу в аграрному секторі економіки України.

Процес реалізації науки у виробництво виступає функцією або потребами матеріального виробництва. Отже, без втілення наукових досягнень у матеріальне виробництво наука не може перетворитися на безпосередню продуктивну силу.

Пріоритетом державної влади має бути стимулювання виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції з використанням ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій.

Безумовно, шлях до розширеного внутрішнього і зовнішнього ринків продукції сільського господарства лежить через технічне і технологічне оновлення техносфери сільськогосподарських підприємств, адаптування всього ланцюга

інноваційного процесу до ринкових відносин, нових підходів державної науково-технічної політики в аграрній сфері.

Саме інноваційна спрямованість сьогодні грає домінуючу, а можливо і вирішальну роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, оскільки інновації дозволяють створювати стратегічні переваги в цьому.

Висновки. Варто наголосити, що до першочергових завдань інноваційної діяльності в АПК, на нашу думку, належать:

- забезпечення життєдіяльності АПК в умовах внутрішньої і зовнішньої конкуренції;
- розробка і послідовна реалізація програми розвитку агропромислового розвитку.

Важливо усвідомлювати, що інновації є необхідною умовою успішного бізнесу, оскільки сприяють підвищенню якості і зниженню собівартості продукції, забезпечують конкурентоспроможність на ринку товарів і послуг.

Нам необхідно оволодівати методологією та практичними навичками інноваційної діяльності, усвідомлювати принципи формування й реалізації державної інноваційної політики.

Як ніколи, на порядок денний має стати організація навчання з проблеми інноваційного забезпечення продовольчої безпеки і якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на всіх рівнях державного управління й керівників і спеціалістів підприємств різних форм власності.

Невідкладна потреба провести всеобуч із цієї надзвичайно важливої проблеми із тими, хто безпосередньо працює на землі, хто вирощує і виробляє екологічно чисті продукти сільського господарства, хто забезпечує всіма видами продукції населення нашої держави і на експорт.

Література

1. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А. Інновації у розвитку підприємства в аграрній сфері // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С.55.
2. Кулаєць М.М., Куцеконь Л.О. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С.75-80.
3. Лайко П.А., Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Лучник М.М. та ін. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.30.
4. Саблук П.Т., Білоус О.Г., Власов В.І. Продовольча безпека України // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С.3.
5. Шпичак О.М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільгосппродукції та їх проблеми // Економіка АПК. – 2011. – №2. – С. 150-155.
6. Музика П.М. Управління конкурентоспроможністю підприємств аграрної сфери економіки // АгроІнКом – 2010. – №7-9. – С.110-111.

Summary

In the article the main tendencies of innovative development and their influence in food product resources are considered.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.